

Att tala eller inte tala spanska

En fördjupning av resultaten i spanska
från Internationella språkstudien 2011

Att tala eller inte tala spanska

En fördjupning av resultaten i spanska
från Internationella språkstudien 2011

Beställningsadress:
Fritzes kundservice
106 47 Stockholm
Telefon: 08-690 95 76
Telefax: 08-690 95 50
E-post: skolverket@fritzes.se
www.skolverket.se

Beställningsnr: 13:1396
ISBN: 978-91-7559-081-3

Form: Typisk Form designbyrå
Omslagsbild: Leif Johansson/Bildarkivet
Tryck: Ineko
Upplaga: 200 ex

Stockholm 2014

Förord

Denna rapport är en fördjupningsstudie utifrån resultaten i Internationella språkstudien 2011. I huvudsak visade resultaten att svenska elever i årskurs 9 generellt hade mycket goda kunskaper i engelska men att de var svaga i spanska. I fördjupningsstudien fokuseras på spanska, där nya analyser av data har gjorts tillsammans med intervjuer och observationer på skolor som nådde de högsta resultaten i spanska, för att försöka se vad som gör att vissa skolor lyckas bra.

Vi vet från Internationella språkstudien 2011 att exponeringen av spanska för elever i Sverige utanför skolan är låg och att eleverna upplever att dess användbarhet också är låg, det ges helt enkelt inte många tillfällen för svenska elever att höra eller använda spanska utanför spansklektionerna. Detta gör att undervisningen i spanska blir särskilt viktig om eleverna ska lära sig spanska, jämfört med engelska där både exponering utanför skolan och upplevd användbarhet är mycket hög för eleverna. Hur såg då undervisningen ut i spanska och vad tyckte elever, lärare och rektorer om spanskundervisningen i skolorna? Finns det några framgångsfaktorer som kan ringas in? Skolverket besökte sex av de skolor som nådde högst resultat i Internationella språkstudien 2011 för att genom intervjuer och observationer försöka ta reda på mer om detta.

Projektgruppen har bestått av Tomas Matti, som varit projektledare, Katalin Bellaagh, Daniel Gustafsson och Anita Wester, samtliga från Skolverket samt Julieta Lodeiro från Göteborgs universitet.

Skolverket riktar ett stort tack till alla skolor som deltog i Internationella språkstudien 2011 och särskilt de elever, lärare och rektorer på de sex skolor som genom sitt generösa mottagande möjliggjorde denna uppföljningsstudie under våren 2013. Rapporten har skrivits av Julieta Lodeiro och Tomas Matti.

Stockholm december 2013

Sverker Härd
Enhetschef

Tomas Matti
Undervisningsråd

Innehåll

Samanfattning	8
Att tala eller inte tala spanska	12
Metod	16
Enkätdata från Internationella språkstudien 2011	20
Spanskan på de sex skolorna	22
Organisatoriska ramar	22
Undervisningen	24
Uppföljning av elevernas kunskaper	31
Ämnets förutsättningar	32
Diskussion	36
Referenser	40
Bilagor	42

Sammanfattning

Sammanfattning

Internationella språkstudien 2011 visade på att svenska elevers kunskaper i engelska var mycket goda men dessvärre svaga i spanska i årskurs 9. Denna fördjupningsstudie fokuserar på de svenska skolor som lyckades bäst i Internationella språkstudien 2011 i spanska. Spanska är det mest populära språkvalet och det syns inga tecken på att intresset för spanska är i avtagande. Spanskan växer fortfarande och är större än tyska och franska tillsammans.

I fördjupningsstudien gjordes både analyser av data från Internationella språkstudien 2011 samt intervjuer med elever, språklärare, rektorer och lektionsobservationer under våren 2013 i sex av de svenska skolor som nådde högst resultat i spanska i Internationella språkstudien. Dessa bättre presterande skolor hade en blandning av elevers genomsnittliga meritvärden i årskurs 9 och bestod av både kommunala och fristående skolor såväl på landsbygd som i städer. De huvudsakliga resultaten är följande.

- De elever som börjar studierna i spanska i årskurs 6 når generellt sett högre resultat än de som börjar i årskurs 7.
- Moderna språk börjar vanligen läsas i årskurs 6. Av de som läser moderna språk är det ca två tredjedelar som börjar i årskurs 6 och en tredjedel som börjar i årskurs 7. I årskurs 7 läser ca 85 % av eleverna moderna språk men i årskurs 9 är det, p.g.a. många avhopp, endast 66 % som får ett slutbetyg.
- På de besökta skolorna har Skolverket mött behöriga lärare, något som inte speglar en generell nationell bild där andelen utbildade lärare i spanska måste anses som stor.
- På skolor med fler lärare i spanska/ moderna språk ser lärare och elever detta som en fördel för spanskan, då lärarna kan samarbeta och stödja varandra. Även eleverna upplever en mindre risk för lärarlösa lektioner och att de får bättre tillgång till god undervisning om det finns lärarlag på skolan.
- På mindre skolor med få eller endast en spansklärare kan ämnet bli sårbart och grupperna stora, vilket riskerar att leda till onödiga elevavhopp och stor arbetsbörda för läraren. På dessa skolor saknade lärarna det kollegiala samarbetet.
- Lärarna efterlyser i flera fall en relevant fortbildning och möjlighet att genomföra sådan.

- De elever Skolverket mött har i huvudsak uppskattat spanskan och den undervisning de fått, de har lyft fram att de gillar varierad undervisning och att de kan behöva utmanas i att använda spanskan, såväl i klassrummet som utanför skolan.
- Lärare och elever visade prov på att de ofta använde sig av spanskan och samtalade en hel del på spanska vid de lektioner som har observerats, men det finns fortfarande utrymme för att använda spanskan mer.
- De flesta besökta skolor har använt sig av det nationella bedömningsstödet från provbanken som eleverna ofta klarat av väl och som gett en positiv bild av deras kunskaper.
- Eftersom moderna språk inte är ett obligatoriskt ämne i grundskolan förekommer både elevavhopp och att elever aldrig påbörjar studier i ämnet. Ämnets status riskerar därmed att sjunka. Skolan blir också mindre likvärdig, eftersom de elever som inte når slutbetyg i moderna språk har föräldrar med lägre utbildningsnivå och väsentligt lägre meritvärden än de elever som når slutbetyg i ämnet och som dessutom kommer att få meritpoäng vid ansökan till gymnasieskolan från och med läsåret 2014/2015.

Att tala eller inte tala spanska

Att tala eller inte tala spanska

En fördjupning av resultaten i spanska från Internationella språkstudien 2011

Sverige deltog i den Internationella språkstudien 2011 med elever i årskurs 9 med språken, engelska och spanska. Studien genomfördes av EU i 14 länder och bestod av ett kunskapstest i förmågorna läsa, lyssna och skriva, samt enkäter riktade till elever, lärare och rektorer. En viktig utgångspunkt för studien var att Europeiska kommissionen år 2002 satt som mål, som Sverige ställt sig bakom, att dess invånare från tidig ålder ska lära sig minst två främmande språk. Ett resultat från studien är att det generellt är bättre att börja läsa främmande språk tidigt.¹ Bland de deltagande länderna prövades de två största främmande språken av engelska, tyska, franska, spanska och italienska som studeras av flest elever i respektive land. De flesta länderna prövade engelska, eftersom engelska är det vanligaste främmande språket inom skolan i EU. Ett riksrepresentativt urval av skolor och elever gjordes i denna kvantitativa studie varför resultaten är representativa för svenska elever i årskurs 9. Vissa underkategorier av elevers resultat har tidigare presenterats utifrån kön, föräldrars utbildningsnivå samt om eleven har sin härkomst inom eller utanför Sverige.² Ytterligare nedbrytningar av materialen utifrån andra elevkategorier har inte tidigare gjorts. I denna fördjupningsstudie har analyser av när eleverna börjar läsa spanska, deras intresse för spansklektioner samt hur användningen av spanska på lektionerna samvarierar med kunskapsresultaten gjorts.

I huvudsak visade resultaten från Internationella språkstudien 2011 att de svenska eleverna i årskurs 9 hade mycket goda kunskaper i engelska och att inga andra deltagande länder kunde uppvisa lika goda resultat. I spanska deltog endast Frankrike vid sidan av Sverige och inget av länderna uppvisade särskilt goda resultat. Andra deltagande länders resultat i tyska och franska var högst varierande.³

En begränsning i Internationella språkstudien 2011 var att den inte prövade förmågorna tala och samtala, som är viktiga förmågor i de svenska kursplanerna. Den fokuserade främst på språkriktighet och att eleverna svarar på det som efterfrågas i provet. Denna skillnad i fokus kan ha avspeglats i resultaten på så sätt att skolor som i sin undervisning satsat mycket på grammatik och korrekthet före kommunikation kan ha varit mer i samklang med Internationella språkstudiens test än de svenska kursplanernas intentioner.

¹ First European Survey on Language Competences. Final Report. 2012, s 8 och 78.

² Se Internationella språkstudien 2011.

³ Endast elever från Malta prövades i italienska.

Det var 71 svenska skolor som var slumpmässigt utvalda att delta i spanska och även om resultaten generellt var mycket svaga, fanns det åtta skolor vars resultat var bättre än den genomsnittliga skolans, om vi ser till alla tre prövade förmågor. Syftet med den här studien är att försöka ta reda på vad som utmärker dessa skolor och vad som gör att de presterade relativt bra i spanska, när övriga skolor hade svaga resultat. De åtta skolor som utmärkte sig i positiv mening fanns spridda över södra halvan av landet, från Skåne i söder till Mälardalen i norr.

Den internationella studien gjordes våren 2011 med elever som då gick i årskurs 9. De åtta skolor med de högsta resultaten valdes ut för en fördjupningsstudie under våren 2013 för att genom intervjuer med elever, lärare och rektorer, samt observation av spansklektioner närmare försöka se om det fanns något i verksamheten som var gemensamt för dessa skolor och som kan antas påverka resultaten i spanska positivt. De tillfrågade skolorna var mycket positiva till besök och det bedömdes vara intressant att göra en kvalitativ studie av dessa skolor. Under våren 2013 gjorde Skolverket besök vid sex av dessa åtta skolor, då det tidsmässigt inte gavs utrymme för ytterligare besök. Även om flera av skolorna hunnit byta rektor och/eller spansklärare och de elever som var med vid provtillfället våren 2011 hunnit lämna grundskolan, var viss personal, skolmiljö och den socioekonomiska bakgrunden densamma.

Vi vet att exponeringen av spanska för elever i Sverige utanför skolan är låg och att eleverna upplever att dess användbarhet också är låg, det ges helt enkelt inte många tillfällen för svenska elever att höra eller använda spanska utanför spansklektionerna. Detta gör att undervisningen i spanska blir särskilt viktig om eleverna ska lära sig spanska, jämfört med engelska där både exponering utanför skolan och upplevd användbarhet är mycket hög för eleverna. Engelska lär sig eleverna till stor del utanför skolan, medan förhållandet för spanska är det omvända.⁴ Lena Börjesson skriver om strategier i engelska och moderna språk och hur elever lär sig och hur lärare bör bedriva språkundervisning. ”Utgångspunkten måste vara att skapa en god lärandemiljö och därigenom hjälpa elever att tro på sin förmåga, våga ta risker, våga gissa och inte vara rädda att göra misstag. Detta leder förhoppningsvis också till högre motivation och en ännu mer positiv attityd till språket. Trygga elever lär sig bättre än otrygga. Att fullt ut uppnå detta är förstås lättare sagt än gjort, men det är eftersträvänsvärt, eftersom språklig kompetens till stor del handlar om att vilja och att våga använda språket”.⁵

Hur såg då undervisningen ut i spanska och vad tyckte elever, lärare och rektorer om spankundervisningen i skolorna? Kan några framgångsfaktorer ringas in? Det fanns inget entydigt mönster som visade att det endast var skolor med

⁴ Internationella språkstudien 2011, s 41.

⁵ www.skolverket.se/skolutveckling/lorande/sprak/amnen/moderna-sprak, (2012) s 2.

generellt höga meritvärden som lyckades bättre. Två av skolorna var fristående skolor från samma koncern belägna i en medelstor stad respektive i en förort till en storstad. Sex av skolorna var kommunala, där två av dem hade elever som kom från mer socioekonomiskt gynnade miljöer med goda studieresultat i många ämnen och fanns i städer, medan fyra av de kommunala skolorna var belägna på landsorten med generellt sämre skolresultat och större variation i den socioekonomiska bakgrunden. Det var alltså rimligt att anta att det kunde finnas flera olika vägar till goda resultat i spanska och att förutsättningarna såg olika ut. Det är intressant att notera att två skolor från samma koncern lyckats så pass väl och att fyra kommunala landsortsskolor också gjort det.⁶

⁶ Två av de kommunala landsortsskolorna besöktes av Skolverket medan två av dem inte besöktes eftersom det inte gick att hitta datum för besök under våren 2013.

Metod

Metod

I denna fördjupningsstudie gjordes ytterligare kvantitativa analyser av elevdata från Internationella språkstudien 2011.⁷ Dessa analyser gäller för svenska elever i årskurs 9. Resultaten från Internationella språkstudien 2011 har fungerat som utgångspunkt till en kvalitativ studie med fördjupade och kompletterande frågor vid skolbesöken. Ett resultat från Internationella språkstudien 2011 var att spanska till stor del lärs i skolan och att variationen mellan olika skolors resultat var stor, vilket gjorde att skolor med goda resultat blev intressanta att studera närmare, genom en kvalitativ undersökning. Den öppna frågan om vad som i dessa skolors undervisning lett till goda resultat bröts ned i områden beträffande hur skolorna organiserade sin undervisning, hur undervisningen bedrevs, hur resultat följdes upp och vad ämnets ickeobligatoriska status betydde på dessa skolor. Endast skolor med goda resultat från Internationella språkstudien 2011 har besökts och de uppfattningar och resultat som framkommer från studien vid dessa besök kan i vissa fall finnas även vid skolor som inte blivit föremål för den kvalitativa studien. Här har den kvalitativa studien fokuserat på att undersöka skolor med goda resultat.

Vid skolbesöken intervjuades rektor, lärare och elever samt gjordes observationer av undervisningen. Skolorna fick göra förslag på scheman inför klassrumsbesöken och engagera lärare och tillfråga sex elever per skola att frivilligt delta i elevintervjuerna. Rektor har alltid intervjuats och de flesta spansk lärarna på skolan, samt i något fall ytterligare någon språklärare när skolan erbjöd detta. De elever som valts ut av skolorna har ofta, dock inte alltid, varit intresserade av spanska, även om det inte har varit något krav. Rektorsintervjuerna har gjorts med endast rektor, lärarintervjuerna i grupp om det funnits flera tillgängliga lärare på skolan, annars enskilt och elevintervjuerna alltid i grupp om sex elever med två elever från årskurs 7, 8 samt 9. Intervjuerna har varit halvöppna och följt ett antal teman och frågor som Skolverket vid intervjusamtalen velat få belysta. Alla intervjuer har skett på respektive skola. Dessutom har Skolverket närvarat vid och observerat två till fyra lektioner på varje skola, varav minst en lektion i årskurs 9. Observationerna i klassrummen har gjorts vid ett så vanligt undervisningstillfälle som möjligt med hela spanskgruppen och läraren eller ibland med två lärare närvarande.

Vid lektionsobservationerna fokuserades på hur undervisningen bedrevs och hur lärare och elever interagerade. Vilka övningar som gjordes och hur under-

⁷ Den kvantitativa analysen av elevdata har gjorts från elevenkätens frågor om när spanska börjar läsas, längden på lektionerna, antal lektioner per vecka, hur ofta eleverna talar spanska i olika sammanhang, hur eleverna uppfattar sin lärare, om spansklektionerna är intressanta; bra; slöseri med tid respektive tråkiga, hur svårt det är för olika grupper att lära sig spanska, om eleven har extraundervisning i spanska samt elevernas självuppskattning av sina förmågor i spanska.

visningen var planerad, hur aktiva elever och lärare var, hur och när spanska respektive svenska användes samt vilket intresse som visades för undervisningen, var aktiviteter som observerades.⁸

Vid intervjuerna samtalades i huvudsak om skolans förutsättningar att undervisa i spanska och övriga moderna språk och om skolans elever, hur intresset var hos elever, lärare och rektor för spanska, om hur kunskapsutvecklingen följs upp, vilka resurser som finns och gruppstorlekar, om särskilda utmaningar och hur viktig spanskan ansågs vara, om tidpunkt för språkstarten och hur språket introduceras på skolan, varför elever väljer spanska, om ämnets karaktär av att vara icke obligatoriskt, om stöd i språket och om avhopp, om meritpoängen, om hur god undervisning ser ut och om spanskan kontra andra ämnen, till exempel engelska.⁹

Intryck från lektionsobservationerna skrevs ned och intervjuerna spelades in och renskrevs. Därefter analyserades materialet och några teman föreföll relevanta att fördjupa och beskriva mer i detalj. Dessa teman var:

- hur de *organisatoriska ramarna* för undervisningen såg ut, dvs. bland annat schemaläggning; hur stora grupperna var; när de börjar med spanska och att spanskan är störst av de moderna språken
- om *undervisningen*, hur den bedrevs och om lärarnas behörighet
- om *uppföljning av elevernas kunskaper*
- om *ämnets förutsättningar*, då moderna språk är det enda ämnet som inte är obligatoriskt i grundskolan.

⁸ Se Bilaga 4. Guide för lektionsobservationer.

⁹ Se Bilaga 1–3. Guide för elev-, lärar- och rektorsintervjuer.

**Enkätdata från Internationella
språkstudien 2011**

Enkätdata från Internationella språkstudien 2011

Detta avsnitt bygger på kvantitativa data från Internationella språkstudien 2011 och resultaten gäller för svenska elever i årskurs 9. Av de enkätdata som finns från språkstudien 2011 gjordes bedömningen att endast elevenkäter kunde användas i en vidare analys, eftersom såväl lärar- som rektorsenkäter hade mycket låg svarsfrekvens (47 procent för både lärare och rektorer). I huvudsak visade analyserna av elevsvaren, som grundar sig på data från alla 71 skolor i urvalet, att elever som börjar läsa spanska i årskurs 6 istället för i årskurs 7 presterar bättre i alla tre förmågorna (dock inte signifikant bättre i förmågan *lyssna*) och att detta står sig även efter en kontroll för elevens kön, föräldrarnas utbildningsnivå samt om eleven har utländsk bakgrund eller inte. Det är ungefär två tredjedelar av eleverna som börjar läsa spanska i årskurs 6 och en tredjedel som börjar i årskurs 7. Av de åtta bäst presterande skolorna i fördjupningsstudien 2013 är det sju skolor som börjar med spanska i årskurs 6 och endast en skola som börjar med spanska i årskurs 7. De data som finns från studien ger alltså stöd för att det är bättre att börja läsa spanska i årskurs 6 än i årskurs 7.

Det finns också samband mellan elevernas resultat och hur intressanta och bra eleverna tycker att deras spansklektioner är, enligt Internationella språkstudien 2011. De elever som tycker att lektionerna är intressanta och bra når högre resultat. Samband finns även mellan om eleverna upplever lektionerna som slöseri med tid och om de finner lektionerna tråkiga, där når eleverna sämre resultat. Vissa samband finns även mellan hur ofta eleverna säger att de pratar spanska med läraren och om eleverna talar spanska inför hela klassen. Dessa elever når bättre resultat i förmågan *skriva*. De elever som säger att läraren oftare pratar spanska inför hela klassen når också bättre resultat i förmågan *skriva*.

Spanskan på de sex skolorna

Spanskan på de sex skolorna

Detta avsnitt bygger på kvalitativa data från skolbesök gjorda vid sex skolor under våren 2013. Här presenteras spanskans förutsättningar och hur undervisningen bedrivs och upplevs av elever, lärare och rektorer på de skolor som lyckades bäst i Internationella språkstudien 2011.

Organisatoriska ramar

Gemensamt för de besökta skolorna var att de spred undervisningen över minst tre tillfällen varje vecka. De intervjuade ansåg att det var bra om språkgruppen inte var större än högst omkring 20 elever, gärna något färre enligt flera lärare, men att det också handlade om vilka resurser rektorerna ansåg sig kunna lägga på ämnet och att det var svårplanerat eftersom ämnet är valbart och grupperna därmed kan förändras. I ett ämne där så mycket ska kommuniceras muntligt och som det ska övas så mycket i, är det svårt om gruppen är större. Här kan det uppstå problem beträffande hur resurserna fördelas. Spanskgrupperna är ofta de största av de moderna språkgrupperna på skolan och stora elevgrupper tenderar att ge ett större arbete för lärarna. En lärare påtalade att det ofta skett fler avhopp från stora elevgrupper eftersom läraren haft svårt att räkna till för alla och särskilt utsatta blir då elever som behövt mer stöd av läraren.

Alla de besökta skolorna började läsa moderna språk i årskurs 6, medan ca en tredjedel av landets skolor börjar med det först i årskurs 7.¹⁰ Flera elever, lärare och rektorer var positivt inställda till en tidigare språkstart och de kunde i flera fall tänka sig att börja med enklare undervisning redan i årskurs 4, då det skulle kunna ge en bättre grund för lärande. Här lyfte ofta rektorer och lärare fram att en tidigare undervisning ska ske på ett lekfullt sätt och fokusera på att lära ord genom lek och sång och dylikt. Några elever menade att skolarbetet inte hunnit bli så betungande i årskurs 4 och 5 och att det av den anledningen kunde vara bra att börja tidigare med moderna språk, medan andra tyckte att det var en bra tid att börja i årskurs 6. Såväl lärare som rektorer hävdade att det kunde finnas fördelar med att börja före årskurs 6. Det skulle kunna underlätta lärandet genom att eleverna kommer längre om de börjar lite tidigare, eftersom eleverna då ofta är nyfikna och undervisningen kan göras mer lekfull, menade de. Det skulle också gynna uttalet om lärandet sker innan puberteten, hävdade någon lärare. En lärare uttryckte sig så här:

Jag tycker man kan börja tidigare, då kan man ta det lugnt och det kunde göra rätt mycket för uttalet, det är rätt lustigt rent neurologiskt att man börjar när förutsättningarna är som sämst, i tonåren för innan 12 kan man lära sig rätt lätt och från 16–17 är det lättare rent abstrakt att lära sig. (Spansklärare)

¹⁰ Två av de studerade skolorna skulle inför hösten 2013 flytta fram starten av moderna språk till årskurs 7. Denna studie visar dock inte om detta är en del av en mer generell trend.

När kinesiskan, som är betydligt svårare att lära sig för de flesta barn i svenska skolan, införs som ett modernt språk talar det för att man kan behöva längre tid för att lära sig det språket. De besökta skolorna började alla med spanska i årskurs 6. Endast på en av skolorna fick eleverna börja årskurs 6 med att pröva på de olika språkvalen under ett par veckor för att sedan välja ett av språken.

Spanskan är relativt stor, ofta minst lika stor som tyska och franska tillsammans, vilket ger språket större plats på skolorna. Om det finns flera lärare, vilket det gör på ett flertal av skolorna, kan det vara bra för utvecklingen av språket och bli mindre sårbart vid exempelvis frånvaro hos lärarna. Om det finns flera spansklärare på skolan kan lärarsamarbetet utvecklas för gemensam planering och bedömning och betygssättning, vilket skapar större kvalitetssäkring och trygghet på skolan. Såväl elever, lärare och rektorer har gett uttryck för att det är positivt om spanskan är relativt stor på skolan och att det är bra med samarbete mellan lärarna. Eleverna lyfter fram att de har fler lärare att vända sig till och ofta kan få vikarie om spanskläraren är frånvarande, vilket de menar kan vara svårare för deras kamrater som läser tyska och franska. Två elever resonerar så här:

– På denna skola blir det svårare för dem som läser tyska och franska för vi har så många spanskelever och fler lärare i spanska så det blir mindre fokus på tyska och franska.

– Ibland är läraren sjuk i tyska och i franska och då missar de många lektioner. Det är mer stabilt med spanska.

– Det är också svårare att lära sig franska. De flesta som går på franska säger att det är jättesvårt, men vi som går på spanska tycker att det är lite enklare. De kan inte prata lika mycket franska som vi kan prata spanska. (Elever i årskurs 9)

Lärarna framhävde att det var utvecklande för dem att arbeta med kollegor i språket och att det gav dem en större trygghet och säkerhet. Rektorerna såg också gärna samarbeten mellan spansklärarna och/eller mellan lärarna i moderna språk även om det i praktiken tycks vara lättare att samarbeta mest inom språken och inte mellan dem. Ett exempel på samarbete mellan språken kommer från den ena av de två fristående skolorna där lärarna, då de arbetar efter samma modell i alla moderna språk i koncernen, kan finnas tillgängliga på vissa språkpass för eleverna oavsett vilket av de moderna språken eleverna läser.

Lärarna vittnar om att det inte har satsats speciellt mycket på fortbildning. Lärarlag om flera spansklärare upplevs som positivt och för vissa lärare enligt uppgift fullt tillräckligt, medan andra saknade fortbildning. På en skola med flera spansklärare menade läraren att det är en stor fördel att vara flera lärare och beskriver kort vad samarbetet består i:

Vi har samma utgångspunkt och samma mål och samma prov för annars kommer det att bli tjafsigt. Men hur man som lärare gör, det får man bestämma själv, men vi kan dela idéer. (Spansklärare)

Vissa kommuner har visst samarbete i form av en årlig eller terminsvis studiedag, men flera lärare efterlyste mer genomtänkta möten i fortbildnings syfte. De två fristående skolorna hade sina klusterträffar då ämneslärare från flera skolor träffades. Detta togs ofta upp som något positivt då exempelvis frågor om nya betygssystemet samt bedömning kunde diskuteras. Internet kunde användas för att ge idéer till lektionsinnehåll (exempelvis från lektion.se), vilket flera lärare har upplevt som positivt. Det verkar finnas utrymme för att stärka samarbetet mellan spansklärare verksamma hos samma huvudman, vilket skulle kunna ge en starkare yrkesidentitet, men det finns inte alltid tid och resurser till det.

Undervisningen

De besökta skolorna har lyckats rekrytera behöriga lärare i spanska, men det vittnades om att det inte fanns något överflöd på behöriga språklärare, eftersom de ofta bara fått ett fåtal behöriga sökanden på utlysta tjänster. På följande vis kommenterade en lärare rekryteringen av spansklärare:

Det var väldigt svårt att hitta behöriga spansklärare. Verkar inte vara arbetslöshet bland behöriga spansklärare, men svårt att hitta en perfekt kombination av två ämnen. Det är konstigt för vi behöver ju inte marknadsföra ämnet, eleverna väljer ju spanska ändå, det verkar vara populärast. (Spansklärare)

Trots behörighet och vilja att undervisa i fler ämnen var behovet av behöriga spansklärare så stort att denna möjlighet inte alltid gavs lärarna i spanska. I tyska och franska kunde det ibland vara svårt att rekrytera lärare. Ofta hade det att göra med att de sällan kunde erbjudas full tjänst i sitt språk på skolan på grund av att det fanns för få elever som läste de språken. De spansklärare Skolverket träffade på de besökta skolorna var alla behöriga, eller på god väg att bli det via en pågående fortbildning parallellt med att de arbetade som spansklärare. Flera av dem var behöriga i andra ämnen också, men i huvudsak undervisat i spanska.

Lektionsobservationerna har dock visat att det varierade hur ofta lärarna använde spanska med eleverna. Flera gånger underutnyttjas användandet av spanskan i klassrummen och det kan till viss del bero på en språklig osäkerhet hos vissa lärare (underutnyttjande av spanska på lektionerna finns belagt i tidigare studier¹¹), men det kan också bero på att lärarna är osäkra på hur väl eleverna förstår dem om de pratar mycket spanska. Eleverna har gett uttryck för

¹¹ Skolinspektionen (2010). Moderna språk. Kvalitetsgranskning.

att de tycker om när lärarna pratar spanska med dem och att läraren förtydligar på svenska så att alla ska hänga med om det blir nödvändigt. Eleverna har inte i något fall sagt att lärarna pratar för mycket på spanska och att det skulle vara ett problem att få förklaringar på svenska om de skulle behöva det.

Många av de intervjuade eleverna angav att de hade relativt höga ambitioner med spanskan och gillade språket och ofta var ambitionsnivån för dessa elever generellt hög i alla eller flera ämnen. Det kunde uttryckas som en målsättning att nå höga betyg eller att de ville kunna förstå och göra sig förstådda på spanska. Flera av de äldre eleverna tänkte på vad de skulle välja att studera på gymnasiet och många av dem tänkte fortsätta läsa spanska där. Höga ambitioner och lust att lära är positivt för att lära sig spanska, likväl som det är i andra ämnen.

Variation i undervisningen efterlystes och lyftes fram som positivt av elever och lärare. Mindre elevgrupper framstod som gynnsamt samt att läraren var säker på språket och gärna hade en tydlig koppling på något vis till ett spansktalande land. Det fanns ett uttalat fokus på tala och samtala hos flera intervjuade lärare och elever och det var något som uppskattades av dem. Många elever har också hävdad att de uppskattade att läraren verkligen fanns tillgänglig. På en av de besökta skolorna var grammatikundervisningen i fokus och där kunde finnas en rädsla hos eleverna för att använda sig av språket på lektionerna. Elever tyckte att det ofta krävdes hårt arbete på lektionerna och att det fanns ett stort fokus på att öva sig i att böja verb. Skolan hade dessutom haft många avhopp, vilket främst rektorn sett som ett problem.

Några elever funderade över vad som utmärker god undervisning:

– *Att prata mycket istället för att skriva mycket. Vi fick skriva mycket hela tiden i boken med förra läraren, men nu med (nya läraren) när vi pratar, lär man sig mer och det är roligare.* (Elev årskurs 8)

– *Viktigt att läraren pratar spanska på genomgången och om man inte förstår så förklarar läraren på spanska och om man ändå inte förstår byter läraren till svenska. Så gör vår lärare väldigt bra.* (Elev årskurs 9)

– *Läraren låter oss ofta prata två och två i olika övningar på spanska.* (Elev årskurs 9)

– *Det är viktigt att man får tillämpa det man lär sig i slutet genom att skriva om det.* (Elev årskurs 9)

De intervjuade eleverna tyckte i allmänhet att spanska var roligt och att de lärde sig ganska mycket. De var påfallande nöjda med undervisningen och tyckte att de hade bra lärare och fick en varierad och bra undervisning. Några elever fann spanskundervisningen mycket krävande, men uttryckte också att insatsen gett gott resultat. Somliga elever jämförde sina spansk-kunskaper med sina engelsk-kunskaper och kunde då uppleva en mer negativ bild av sin spanskutveckling.

Engelskan kan upplevas både som en hjälp för att förstå vissa spanska ord, men också som en påminnelse om hur mycket mindre spanska än engelska eleverna kan och möter i vardagen.

Många elever upplevde att de inte använde spanska i så stor utsträckning utanför lektionerna, men flera sa att de använder spanska i hemmet med syskon och föräldrar på ett lite skämtsamt sätt. Flera pratade också lite spanska med sina kompisar utanför spansklektionerna i skolan eller till exempel på fritiden på träningar. Att få eleverna att använda sig av spanskan utanför skolan skulle kunna öka exponeringen och höja motivationen. Det var inte så många elever som använde sig av spanskan via nätet.

De flesta elever sa att de vågade tala spanska på lektionerna. Somliga elever gav dock uttryck för att det kunde vara jobbigt att misslyckas genom att svara fel och att det var relativt krävande att vara förberedd inför lektionerna om de har en lärare med höga krav. Några elever menade att klassrumsklimatet, som skiftar med olika lärare, betyder mycket:

Det har ganska mycket med läraren att göra. Tidigare (med förra läraren) vågade man inte chansa, men nu med nya läraren vågar man. (Elev årskurs 9)

De besökta skolorna har mestadels varit lugna, klimatet har ofta varit tillåtande och på lektionerna har eleverna ofta vågat prata. I årskurs 9 har Skolverket fått höra prov på många duktiga elever som pratar väl på spanska. Lärarna vittnade ofta om att eleverna var mindre blyga i årskurserna 6 och 7 och att de kunde vara mer blyga i årskurs 8, men att de i årskurs 9 i regel vågade prata igen om klimatet i gruppen var tillåtande. Detta kan ses som ett ytterligare argument för att börja med språket ännu tidigare, i årskurs 4 eller 5, då eleverna är mindre blyga för att prata på ett annat språk. En åsikt från en lärare var att det alltid måste vara bättre att elever vågar prata ändå, än att de inte vågar av rädsla för att misslyckas. Som lärare finns det en utmaning i att de vill att eleverna vågar uttrycka sig och att de samtidigt (helst) ska uttrycka sig korrekt. Där kan det uppstå en konflikt.

Att vara studiekompisar var ett etablerat begrepp på några av skolorna och någonting som verkade fungera bra i språk, där man behöver träna mycket på att prata och lyssna. Att vara studiekompis innebär att eleverna studerar två och två, att de arbetar med en kamrat som har liknande ambitionsnivå och kan arbeta tillsammans på skoltid. Detta ger täta tillfällen att öva i att samtala på spanska, så att eleverna inte behöver studera så mycket hemma, där det sällan finns någon som kan spanska.

Somliga elever valde spanska för att de hade någon anknytning till språket eller ett spansktalande land eller för att de ofta reste till Spanien eller andra spansktalande länder. Många elever sa att de gillade spanska bäst av de språk de

hade att välja på. Ibland sa de att franska verkade för svårt och tyska för tråkigt. Vid ett par tillfällen ville deras föräldrar att de skulle välja tyska eller franska för att föräldrarna hade läst de språken och då kunnat hjälpa dem, men trots detta valde dessa elever spanska. Några pojkar har nämnt ett stort fotbollsintresse som en bidragande orsak till valet av spanska.

Exempel på undervisning

Variation i undervisningen var något som lyftes fram i intervjuerna som något positivt av såväl elever, lärare som rektorer. Eftersom lektionsobservationer gjordes under en mycket begränsad tid, över två dagar på skolorna, är det svårt att göra någon djupare analys av undervisningen, men observationerna har gett inblick i hur undervisningen kan se ut. Skolverket har fått ta del av olika sätt att undervisa på i årskurserna 6–9 på skolorna. Vanligen har undervisningen skett med en fast spanskgrupp bestående av samma grupp jämnåriga elever som läraren möter under läsåret på fasta tider enligt ett schema. De två besökta fristående skolorna inom samma koncern organiserar sin undervisning på ett annorlunda sätt, där följde eleverna personliga studietakter efter ambitionsnivå och gick på de lektioner som var lämpliga utifrån den ambitionsnivå de hade i spanska. Skolan erbjöd ett antal lektioner och försökte få eleverna att själva planera vilka lektionspass de skulle gå på och eleverna hade relativt stora möjligheter att träffa tillgängliga lärare för att få återkoppling på sitt arbete i spanska.

Även om Skolverket bara observerat ett fåtal lektioner och läraren anpassat sin undervisning vid tillfället att passa just den aktuella elevgruppen, kan det ändå förtjänas att lyfta fram ett par korta exempel på hur undervisningen kan ske vid en skola med två olika lärare. Exempelen behöver inte vara representativa för hur lärarna vanligen undervisar utan bör ses just som exempel på hur undervisning kan bedrivas.

Observation 1: 40-minuters lektion i årskurs 7

19 stycken elever varav nio flickor och tio pojkar, eleverna går i årskurs 7. Det är en skola med studiemotiverade elever. Eleverna står tysta upp vid bänkarna tills läraren hälsat dem välkomna och bett dem sätta sig ned. Klassrummet är inget specifikt ”språk/spanska”-klassrum och därmed inte ombonat som ett sådant, utan ser ”neutralt” ut.

Lektionen inleds med en kort muntlig introduktion på spanska av läraren som frågar klassen hur de mår och pekar sedan på sig själv för att uppmana dem att fråga honom hur han mår. Eleverna frågar honom hur han mår, han svarar på spanska och förklarar därefter att ”Idag ska vi laga spansk tortilla”. Läraren har med sig ett litet elektriskt kök, olivolja, potatis, lök, ägg, stekpanna, tallrikar m.m. in i klassrummet.

Läraren vänder några bänkar mot mitten av klassrummet och sätter upp köket och ställer fram ingredienserna. Han ber sex elever gå och tvätta händerna och ber sedan två av dem att komma fram till det elektriska köket. Där ger han dem några uppmaningar som ”lyft stekpannan/ställ den på plattan/häll i olivolja/ta fram två potatisar” osv. Eleverna får komma fram till tortillan i par där de får olika instruktioner på spanska om vad de ska göra.

Under tiden tortillafyllningen svalnar går eleverna fram två och två till datorn som står längst fram i klassrummet och gör en övning läraren förberett genom ett internetbaserat språkprogram. Eleverna ska para ihop spanska ord som har en koppling till mat och matlagning med svenska ord. Orden känns igen från tortillaövningen. När de matchat ett par stycken ord är det dags för nästa par att gå fram till datorn.

När det är ca 15 minuter kvar av lektionen ger läraren en kort lektion på svenska i hur man bäst lär sig ett språk samt i hur hjärnan fungerar. Han förklarar att man ska stänga av den vänstra hjärnhalvan och bara använda den högra. Man ska inte analysera så mycket, utan istället känna språket i sig, låta sig genomsyras av språket och gå efter sin magkänsla. Vänstra hjärnhalvan analyserar för mycket medan den högra ”förstår snabbt”.

Tortillan är klar, läraren agerar kypare och två flickor är restauranggäster. En kort restaurangscen spelas upp och därefter bjuder läraren på tortillan som alla elever med stor glädje smakar på.

När det är ca fem minuter kvar av lektionen skriver läraren upp sex spanska verb på tavlan med elevers namn bredvid. Verben har de använt då de lagat tortillan och nu ska de sex elever som inte var med och lagade mat eller var framme vid datorn och parade ihop verb, gå fram till tavlan och böja dessa verb. När eleverna är klara går läraren fram till tavlan och rättar verben. En elev har inte böjt verbet rätt och får gå fram till tavlan och rätta efter lärarens anvisningar. Detta verkar inte vara något problem. Avslutningsvis läser de verben högt i helklass.

Läraren avslutar genom att säga att de måste lära sig verben till nästa vecka. Eleverna ställer sig vid sina bänkar och läraren önskar dem en trevlig helg.

Läraren pratar i stort sett enbart spanska, medan eleverna pratar främst svenska med såväl läraren som med varandra.

Klassen är studiemotiverad och medgörlig, alla lyssnar och följer lärarens instruktioner och verkar vara genuint glada och se fram emot att ha lektion. Läraren verkar ha en god kontakt med eleverna och trots att han bara varit på skolan i knappt två månader verkar han kunna alla elevers namn. Han verkar

vara mån om att skapa god stämning genom att bland annat jonglera med ägg och applådera alla elever som lagat mat. Läraren lyckades i sitt uppsåt att skapa god stämning.

Observation 2: 40-minuters lektion i årskurs 9

17 stycken elever varav fem flickor och tolv pojkar, eleverna går i årskurs 9. Det är en skola med studiemotiverade elever. Eleverna står tysta upp vid bänkarna tills läraren hälsat dem välkomna och bett dem sätta sig ned. Vi från Skolverket presenterar oss och berättar kort varför vi är där. Klassrummet är inget specifikt ”språk/spanska”-klassrum och därmed inte ombonat som ett sådant, utan ser ”neutralt” ut.

Läraren talar enbart spanska och inleder med att knyta an till tidigare lektioner/innehåll då de arbetat med Nicaragua.

Läraren ställer en hel del frågor på spanska med fokus på sådant innehåll de gått igenom under tidigare lektionspass. Han får relativt långa och välformulerade svar tillbaka. Detta pågår i ca fem minuter och därefter ber läraren dem att utifrån fotografier han visar på storbildsduk prata på spanska, två och två om vad de ser. Eleverna kommer igång att prata omedelbart och verkar ha utförliga dialoger med varandra på spanska. De talar engagerat och verkar vara helt inne i övningen under de dryga tio minuter de samtalar.

Läraren bryter övningen och talar på spanska om att han nu ska gå över till att prata svenska då han ska introducera ett nytt moment. Läraren introducerar det nya projektet som ska handla om att arbeta med ett spansktalande land. Eleverna får välja om de vill arbeta i par eller individuellt och vilket land de vill arbeta med. Målet med projektet är att ta reda på fakta om ett spansktalande land och sedan presentera det som om det vore en reseberättelse. En elev kommenterar att det då blir mycket dåtid och läraren svarar att det inte uteslutande måste bli dåtid men att det till övervägande del blir dåtid.

Informationen om projektet ges av läraren muntligt, skriftligt på storbild och i pappersform till var och en. Eleverna har många praktiska frågor kring projektet, en viss betygsstress kan skönjas. ”Kan man få högre betyg om man arbetar själv?” samt ”Hur blir man bedömd?” är några av frågorna som ställs.

De sista 15 minuterna får eleverna en tredelad uppgift där de ska 1) välja hur de ska arbeta (individuellt eller i par), 2) välja vilket land de vill samla fakta om och 3) skriva frågor till reseberättelsen. Under tiden som eleverna funderar på detta och några byter platser beroende på vem de ska arbeta med, går läraren runt i klassrummet och antecknar vilka val eleverna gjort samt svarar på frågor.

Lektionen hinner ta slut innan läraren riktigt hinner avsluta, han säger till eleverna på spanska ”Tack för idag, vi ses på måndag. Glöm inte läxan till onsdag”.

Såväl läraren som eleverna pratar i stort sett enbart spanska. De pratar med gott flyt och verkar inte vara rädda för att kommunicera.

Klassen är studiemotiverad och medgörlig, alla lyssnar och följer lärarens instruktioner. Läraren verkar ha god kontakt med eleverna och upplevs vara säker på sitt ämne, såväl till språk som till innehåll. Läraren har god koll på klassen, det är ordning och om eleverna skulle glömma att räkna upp handen ber han dem göra det.

Båda dessa lektioner fungerade bra och verkade stimulerande för eleverna och lärarna. Eleverna var engagerade, motiverade och ville och vågade ta del av lektionerna. Lektionen i årskurs 7 hade ett praktiskt inslag där eleverna fick laga och äta en spansk maträtt. De fick också lyssna till flera spanska matlagningsrelaterade ord under tiden de lagade och åt av maten och sedan fick de med hjälp av ett internetbaserat språkprogram repetera spanska matlagningsrelaterade ord. Läraren pratade också om vikten av att våga och att känna språket och inte tänka och analysera så mycket. Avslutningsvis övade gruppen på spanska verb tillsammans och läraren uppmanade eleverna att öva på verben utanför lektionstid.

Lektionen i årskurs 9 började med en återkoppling i samtalsform mellan lärare och elever på spanska till sådant de arbetat med tidigare. Därefter introducerade läraren en samtalsövning eleverna var vana vid där eleverna två och två samtalade fritt på spanska utifrån fotografier som läraren visade. Det tredje momentet denna lektion ägnades åt ett nytt projektarbete, som skulle pågå några veckor, där läraren förklarade vad som skulle göras och gav information både muntligt, skriftligt på storbild och i pappersform till alla elever. Eleverna fick sedan börja arbeta med projektet samt valde samarbetspartner och ställde frågor till läraren om projektet. Läraren avslutade med att påminna om läxan de fått sedan tidigare till nästa tillfälle.

Båda lektionerna hade anpassat innehåll och nivå till aktuellt steg och undervisningen var varierad där olika förmågor övades. Mycket av kommunikationen på lektionerna skedde på spanska, lektionerna var väl planerade och väl genomförda.

Uppföljning av elevernas kunskaper

Uppföljning av elevernas kunskaper skedde på de besökta skolorna genom mitt-terminsuppföljningar och behovsindici, samt genom användandet av bedömningsstödet i den nationella provbanken i moderna språk.¹² De två fristående skolorna använde provbanksmaterialen vid slutet av årskurs 9 som stöd för sin bedömning och betygsättning, vilket har medfört att de ändrat sina kravnivåer utifrån elevernas resultat på dessa prov. Flera av de besökta skolorna har ansett att provbanksmaterialen varit relativt enkla, vilket inte är förvånande då dessa elever presterat klart över genomsnittet i spanska i Internationella språkstudien 2011. Några elever menade att det var bra att deras skola använde sig av provbanksmaterialen och betraktade dem som nationella prov och hävdade att det var en kvalitetskontroll som de tyckte att alla borde vara tvungna att göra av rättviseskäl som en kvalitetssäkring.

På vilka andra sätt följdes elevernas utveckling upp i moderna språk? Rektorer sa sig få signaler om elever riskerade att inte nå målen från de lärare som undervisade i moderna språk. Här litade rektor på sina lärare. Rektor kunde ofta själv inte de moderna språk det gällde, utan det var lärarna som var experterna och det var positivt att lärarna också kände att de var professionella. Det var lättare att hävda sina professionella bedömningar utifrån ett lärarlag i spanska eller moderna språk. Att det ofta fanns flera spansklärare på skolan torde ha gett en mer solid elevbedömning och gett rektor bättre underlag. I de skolor där det fanns flera lärare i spanska eller i något av de andra moderna språken gjorde lärarna ofta en gemensam grovplanering av undervisningen samt en gemensam bedömning av elevernas kunskaper. På de skolor där läraren var ensam i sitt språk, påtalades det ofta att detta var en brist från antingen läraren själv eller från rektor.

Elever med annan språklig bakgrund – vilken betydelse hade det för utvecklingen av spanskan? Här har det inte framkommit särskilt mycket, troligen därför att underlaget på sex skolor är för litet. På någon skola fanns en del elever från delvis spanskspråkig hemmiljö och där sade någon lärare att de försökte använda sig av det i undervisningen. I övrigt har det lyfts fram att om en elev använder flera språk har de ofta lättare att också lära sig spanska, eftersom eleverna föreföll kunna få generella fördelar av att kunna språk. Flerspråkighet tycktes enligt flera lärare vara en tillgång vid varje nytt språk som ska läras in.¹³

¹² Under höstterminen 2013 lades provbanken ned. Nu finns bedömningsstödet att tillgå i Bedömningsportalen på Skolverkets webbplats.

¹³ Axelsson, Monica, Hyltestam, Kennet & Lindberg, Inger (red), (2012) framhäver i en forskningsöversikt om flerspråkighet just flerspråkighetens värde när det gäller metaspråklig medvetenhet, kreativt tänkande och kommunikativ känslighet som faktorer som underlättar inläring av nya språk för de redan flerspråkiga. Se s 347.

Ämnets förutsättningar

Spanska (moderna språk) är ett annorlunda skolämne som inte är obligatoriskt, utan kan väljas bort, vilket gör det unikt bland ämnena i grundskolan. Ämnet ger meritpoäng om eleven får betyg i det i årskurs 9.¹⁴ Spanska och övriga moderna språk är ett skolämne som i huvudsak lärs i skolan vilket ställer höga krav på att undervisningen är bra, kanske extra höga krav på grund av att ämnet/språket är valbart och att det därför alltid finns en risk att elever väljer bort språket eller hoppar av studierna i ämnet.

Det faktum att moderna språk inte är ett obligatoriskt ämne ger konsekvenser på flera plan. Det är främst risken att skolan blir mindre likvärdig som utgör ett problem på systemnivå, då mindre privilegierade grupper utgör en större andel av de elever som inte läser moderna språk och därmed går miste om såväl språkkunskaper som meritpoäng. Dessutom kan ämnet uppfattas som mindre viktigt eller ett ämne som inte är för alla, vilket riskerar att både sänka ämnets status, då alla andra ämnen är obligatoriska, eller göra det till en ventil för elever som av någon anledning anses behöva mer tid i andra, obligatoriska, ämnen. Allt detta låter sig inte enkelt fångas vid intervjuer, men det påverkar såväl elever och lärare som rektorer och ger ett onödigt utrymme för ökad osäkerhet kring ämnet moderna språk.

Intervjuerna har visat att elever som valt moderna språk ofta inte har någon uppfattning om att ämnet inte är obligatoriskt, men på många skolor vet de att andra elever inte läser det och istället ägnar sig åt förstärkt engelska och/eller svenska. De intervjuade eleverna har alla valt att läsa moderna språk (spanska) och de har ibland reagerat över att de därför får ägna mer tid åt sitt skolarbete än de elever som läser förstärkt engelska och/eller svenska istället. De har däremot inte tyckt att de elever som läst extra engelska fått ut något av det och att de själva skulle ha missat något av engelskan eller svenskan av den anledningen, tvärtom tyckte de att de elever som läst extra engelska eller svenska fått lägre

¹⁴ Varje elev ska göra ett språkval och välja ett modernt språk (i huvudsak spanska, franska eller tyska) och får då betyg i det ämnet, men eleven kan också välja att istället för att läsa moderna språk läsa förstärkt engelska och/eller svenska, vilket inte är något ämne som ger eleven betyg. Språkvalet ska ske inför årskurs 6 eller 7, beroende på när moderna språk börjar läsas på skolan. De elever som i årskurs 9 har ett betyg i moderna språk (spanska, franska eller tyska) får då extra meritpoäng vid ansökan till gymnasieskolan från och med läsåret 2014/2015, där betyg E ger 10 p och betyg A 20 p. Betygen däremellan ger 12,5 p för D, 15 p för C samt 17,5 p för betyg B. På ett fåtal skolor i landet, en av de besökta, kan eleven på elevens val välja ett modernt språk och få betyg i ämnet elevens val. Detta språk läses endast till steg 1, medan språket i ämnet språkval läses till steg 2. Såväl språkval som elevens val läses till utgången av årskurs 9. På en skola kan en elev därmed hoppa av spanskan inför årskurs 8 eller 9, beroende på när elevens val börjar, och då läsa samma språk som elevens val och få betyg i elevens val, men dock inga meritpoäng. Om eleven fått betyg i ett språk i grundskolan kan eleven inte börja läsa samma språk som nybörjarämne i gymnasieskolan.

krav på sig. Bland lärare och rektorer varierade inställningen till att moderna språk inte är ett obligatoriskt ämne. En rektor uttryckte det så här:

Ja det där begriper jag inte, varför är det inte obligatoriskt? Inom koncernen och i alla skolor vill väl alla att eleverna ska läsa moderna språk. Har inte upplevt att lärare i moderna språk inte vill ha de svagare eleverna, inte på den här skolan. Svårt att uttala mig om när de ska börja med språk, bra så tidigt som möjligt. Det är inte bra att börja i årskurs 7, särskilt om man byter skola, det är inte bra. (Rektor)

Andra lärare och rektorer ansåg att moderna språk, eller andra skolämnen, var så pass svåra för vissa elever att möjligheten att välja bort ämnet moderna språk (spanska) borde vara kvar. Samtidigt verkade det sällan vara så att eleverna inte klarade av spanskan, utan då den valdes bort var orsaken att det gick dåligt i svenska, engelska eller matematik. Därmed görs också en rangordning av moderna språk mot så kallade "kärnämnen", som svenska, matematik och engelska. Det har inte framkommit i lärarintervjuerna att elever inte skulle kunna lära sig spanska och därför väljer bort språket, utan snarare att det antingen går trögt i andra ämnen eller att eleverna är för omotiverade för att lära sig spanska. Den bristande motivationen var dock inte specifik för spanskan, utan gällde studierna mer allmänt, menade flera lärare och rektorer. Spanskan går att hoppa av och därför gör dessa elever det, om det gick att hoppa av andra ämnen skulle de kanske göra det också. Att ämnet moderna språk inte är obligatoriskt kan leda till att statusen för ämnet sjunker bland andra lärare på skolorna, menade flera lärare. De intervjuade eleverna såg inte avhopp som något egentligt alternativ utan var i regel ambitiösa och tyckte att spanska var givande och flera av eleverna var medvetna om att betyg i spanska skulle ge meritpoäng. Lärare och rektorer gav också uttryck för att de ville försöka minimera avhoppet från moderna språk.

Forskning har visat att det i första hand är de redan privilegierade grupperna som väljer att läsa moderna språk i gymnasieskolan, medan elever med mindre utbildningskapital tenderar att välja bort språk och att detta ger fördelar för de mer privilegierade i deras fortsatta utbildningskarriärer. Sociologerna Krih och Lidegran konkluderar i sin studie om språkstudier i gymnasieskolan att "satsningen på att stärka de moderna språken i utbildningssystemet blir därmed ett sätt att samtidigt stärka de sociala grupper som redan är utbildningssystemets vinnare".¹⁵ Sedan några år ger betyg i moderna språk fördelar i form av meritpoäng i gymnasieskolan, men efter reformen 2011 också meritpoäng i grundskolans slutbetyg, varför det är rimligt att tro att det är de redan privilegierade grupperna som även i grundskolan kommer att nyttja denna möjlighet mest. Det återstår att se om den sociala snedrekryteringen till högre studier påverkas i någon riktning efter denna förändring.

¹⁵ Krih & Lidegran 2010, s 51.

Ett argument för att göra moderna språk obligatoriskt är att det skulle kunna verka socialt utjämnande då de privilegierade grupperna inte längre skulle kunna dra fördel av valbarheten. Det är fler elever bland de mindre privilegierade eleverna som väljer bort moderna språk och teoretiska utbildningar – ämnet moderna språk blir ett redskap för att skapa utbildningsmässiga skillnader.¹⁶

Moderna språk kan väljas inför årskurs 6 eller 7 och skolorna presenterar detta för elever och föräldrar på lite olika sätt beroende på varifrån de får sitt elevunderlag, men också beroende på om det är en skola som har elever i årskurs 5 på samma skola.¹⁷ Presentation av språkval på skolan säger något om hur viktigt skolans ledning tycker att moderna språk är. Presentationerna skedde ibland i årskurs 5 genom att skolans lärare och elever informerade och höll provlektioner för eleverna i åk 5 om dessa fanns på skolan eller närliggande skolor. I andra fall skickades information ut till elever och föräldrar inför språkvalet. I något fall fick alla elever börja terminen i årskurs 6 med att prova alla språk som skolan erbjuder. Det var ofta de andra språken (särskilt tyskan) som tappade elever och som måste marknadsföra sig till skillnad från spanskan som blivit alltmer populär. Spanskan var populär på samtliga besökta skolor och intresset hos eleverna tycks vara stadigt. Det finns ingenting som tyder på att spanskan skulle tappa i popularitet på dessa sex skolor, snarare tvärtom. Det är förmodligen övervägande positivt för inläringen av spanska att den är fortsatt populär.

¹⁶ Se även Skolverket (2011), s 45 där Skolverket framhåller att ett obligatorium skulle lösa problemen med avhopp och ge bättre måluppfyllelse och att kunskapskraven är satta så att det är rimligt för de flesta elever att nå målen i moderna språk, på samma sätt som i de obligatoriska ämnena, samt att Sverige har ett väl fungerande och av lärare uppskattat system av nationellt provmaterial/bedömningsstöd i moderna språk.

¹⁷ Från hösten 2013 tillhandahåller Skolverket ett 12-sidigt informationsmaterial "Dags för språkval!" om språkvalet i grundskolan som kan laddas ned och beställas via Skolverkets webbplats.

Diskussion

Diskussion

Att bedöma vad som är god undervisning i spanska utifrån denna fördjupningsstudie är inte helt enkelt eftersom undervisning är komplext och snabbt föränderlig. Många olika aspekter påverkar kvalitet och resultat, dock går att skönja vissa återkommande mönster som troligen är av betydelse för kvaliteten och elevernas resultat. Det kan vara svårt att påverka exponeringen av spanskan utanför skolan, även om det är bra att vara medveten om dess brist och försöka få eleverna att komma på sätt att se möjligheter till att använda spanska även utanför klassrummet.

Bland de tre vanligaste moderna språken, franska, spanska och tyska är spanska det mest populära idag. På de undersökta skolorna där det finns flera spansklärare upplever både elever och lärare att det är positivt för ämnet; de skolorna blir inte lika sårbara för om en lärare är frånvarande och det ger en större stabilitet samt möjliggör för ett bättre samarbete kring exempelvis planering och bedömning. På någon skola där det inte finns flera spansklärare kan lärarlag med lärare i andra moderna språk fungera stödjande och inspirerande, medan det på någon skola där spanskläraren är ensam och inte samarbetar med andra språklärare blir rollen som lärare tämligen ensam och utsatt. Att spanskämnet är populärt är en tillgång för de skolor som kan dra fördel av det organisatoriskt. Att spanskan är populär bland eleverna är också positivt, inte minst för att det borde göra eleverna mer motiverade att studera språket. En baksida av ämnets popularitet är om grupperna blir för stora och det råder brist på lärare och lokaler, då det ger läraren mycket arbete och det blir svårt att hinna finnas tillgänglig för samtliga elever vilket kan medföra att risken för avhopp ökar.

De besökta skolorna har alla haft behöriga lärare i spanska. Detta är inte fallet generellt i landet som helhet. Olika studier har visat att det finns en betydande del utbildade eller icke behöriga lärare i spanska. Det är rimligt att anta att dessa sex skolor som har behöriga lärare också därmed har en bättre undervisning än den genomsnittliga undervisningen i spanska i svenska skolor idag.¹⁸ Vid intervjuerna med lärare och rektorer framkommer att det inte satsas så mycket på fortbildning på lärare i spanska. Det kan också konstateras att undervisningen i spanska på spanska är underutnyttjad i flera fall och att detta också gäller för lärare som är flytande i spanska. Skolverket har sett många prov på att lärare använder svenska i situationer där de med fördel kunnat använda sig av spanska eller av spanska och svenska. Resultaten från enkätdata från Internationella språkstudien 2011 pekar på att de elever som använder sig mer av spanska och där deras lärare använder sig mer av spanska når bättre resultat.

¹⁸ Guadalupe Francia & Ulla Riis (2013) konstaterar i en studie att bristen på behöriga lärare i spanska är ett problem för undervisningen och resultaten i spanska, samt att för få vill utbilda sig till spansklärare, s 129–130.

Intervjuer och observationer visar att eleverna vill ha en varierad undervisning för att den ska vara rolig och intressant. Olika elever lär sig också olika bra vid skilda undervisningsätt och därför är det viktigt som lärare att variera sin undervisning. Även lärarna betonar att de oftast försöker variera sin undervisning, dels för att de själva finner det roligare, men också för att de får signaler från eleverna om att de vill ha varierad undervisning. Någon lärare uttrycker att de som spansklärare har krav på sig att vara lite av underhållare. Just möjligheten att elever kan hoppa av ämnet eller byta språk inom ämnet gör att flera lärare säger att de anstränger sig mer för att variera sin undervisning. Samtidigt skapar möjligheten till avhopp en osäkerhet i frågan hur mycket extra stöd som ska sättas in.

Att lära sig språk innebär att det är viktigt att våga använda det och att inte vara för rädd för att misslyckas. De flesta av de elever och lärare som intervjuats anser att eleverna i de flesta fall vågar prata på spanska och att det eftersträvas. Förmodligen skulle det vara bra om det var fler elever som använde spanskan även utanför klassrummet och Skolverket har hört exempel på hur elever i vissa fall försöker prata spanska hemma eller med kompisar, på ett ledigare sätt. Det finns också exempel på elever som är lite rädda för att göra bort sig när de pratar spanska och som inte tycker att läraren alltid har en så tillåtande attityd att de känner sig nog bekväma för att våga. Någon skola har haft problem med många avhopp, där rektor och flera elever ansett att spanskstudierna varit för krävande för åtskilliga elever.

Samtliga skolor har använt sig av, eller planerat att använda sig av bedömningsstödet från Skolverkets provbank, vilket är frivilligt att använda och som används i varierande utsträckning. På några skolor utgör det ett obligatoriskt inslag, medan det används mer som det råkar passa i andra skolor. Det finns i dagsläget inget rapporteringskrav från de skolor som använder sig av dessa provmaterial och därför inte heller någon statistik över hur väl dessa skolor presterat. Dessa skolor har dock bevisligen haft bra resultat i spanska våren 2011, det är därmed inte konstigt om många elever på dessa skolor finner provmaterialen vara relativt enkla. Några rektorer, lärare och elever anser att dessa prov borde bli obligatoriska nationella prov, medan andra tycker att det inte finns utrymme för ytterligare nationella prov i slutet av årskurs 9. Proven är tänkta att utgöra ett stöd för läraren i sin bedömning av elevernas kunskaper. Om dessa prov gjordes obligatoriska skulle det med tillförlitlig statistik gå att på ett bättre sätt utvärdera elevernas kunskaper i moderna språk och även möjliggöra fler analyser.

Frågan om att göra ämnet moderna språk obligatoriskt bör aktualiseras. Att ämnet inte är obligatoriskt och dessutom innebär en valmöjlighet för elev och förälder, ofta mellan tre språk, ger ämnet en speciell karaktär och särskilda villkor. Det finns skäl att ifrågasätta om valbarheten av ämnet moderna språk och möjligheten till avhopp är rätt väg att gå. Det är naturligtvis glädjande att när-

mare två tredjedelar av eleverna slutför sina grundskolestudier i moderna språk och därmed får meritpoäng för det och blir rustade för en mer globaliserad arbetsmarknad, men är det bra att det i huvudsak är de redan privilegierade elevgrupperna som får denna fördel? Om skolan ska ge alla elever chansen vore det inte då bättre att alla elever också läser moderna språk? Som det är nu gör elever och föräldrar, i vissa fall tillsammans med den skola de ska gå i, detta val redan i årskurs 5 eller 6. Om ämnet gjordes obligatoriskt skulle problemen med avhopp försvinna, skolsystemet skulle bli mer likvärdigt och det skulle vara enklare att planera och organisera undervisningen. Om ämnet moderna språk görs obligatoriskt skulle Sverige möta de mål som EU satt upp om att alla ska lära sig minst två främmande språk från tidig ålder.

Denna studie visar att de elever som presterat bäst i Internationella språkstudien 2011 i högre utsträckning börjar läsa spanska i årskurs 6. Studien visar också att intervjuade elever och lärare inte påtalat att ämnet skulle vara särskilt svårt, eller svårare än många andra ämnen, men att motivationen kan brista i vissa fall och att det då finns en legitim utväg i form av avhopp. Det kan diskuteras om det kunde vara en fördel att börja med moderna språk tidigare än i årskurs 6, och om det som följd skulle ge bättre resultat och göra det lättare för elever att våga använda sig av språket, på en mer lekfull nivå till att börja med.

Sammanfattningsvis visar denna studie att moderna språks icke obligatoriska status ger ämnet en speciell karaktär med speciella förutsättningar och utmaningar. Spanska är det mest populära språkvalet och det syns inga tecken på att intresset för spanska är i avtagande. Det är bättre för elevernas språkutveckling att studierna börjar i årskurs 6 än i årskurs 7. De elever som hoppar av spanskan gör det ofta för att möjligheten finns och inte för att de skulle ha speciella problem i just spanska. De elever Skolverket mött har i huvudsak uppskattat spanskan och den undervisning de får, de har lyft fram att de gillar varierad undervisning och att de kan behöva utmanas i att använda spanskan, såväl i klassrummet som i att hitta sätt att använda den utanför skolan, samt uppmuntras att våga använda sig av språket. De flesta elever och lärare har använt sig av det nationella bedömningsstödet från provbanken som eleverna ofta klarat av väl och som gett en positiv bild av elevernas kunskaper. På skolorna har Skolverket mött behöriga lärare, vilket skiljer dessa skolor från den genomsnittliga svenska skolan som har en hög andel obehöriga lärare i spanska. Lärarna samarbetar gärna med andra spansk- eller språklärare, särskilt om språket är stort på skolan vilket upplevs som något positivt. Lärarna efterlyser i flera fall en relevant fortbildning. På mindre skolor med få eller endast en spansk lärare kan ämnet bli sårbart och grupperna stora, vilket riskerar att leda till onödiga avhopp och stor arbetsbörda. Lärare och elever visar prov på att de använder sig av spanskan, men det finns fortfarande utrymme för att använda spanskan mer.

Referenser

Referenser

Axelsson, Monica, Hyltestam, Kennet & Lindberg, Inger (red), (2012). *Flerspråkighet – en forskningsöversikt*. Vetenskapsrådet. Stockholm.

Börjesson, Lena (2012). www.skolverket.se/skolutveckling/lorande/sprak/amnen/moderna-sprak

European Commission (2012). *First European Survey on Language Competences. Final Report*.

Francia, Guadalupe & Riis, Ulla (2013). *Lärare, elever och spanska som modernt språk. Styrkor och svagheter – möjligheter och hot*. Uppsala universitet. Uppsala.

Krigh, Josefine & Lidegran, Ida (2010). Avancerade språkstudier som konkurrensfördel. Fallet engelska i gymnasieskolan. Tidskriften *Praktiske Grunde*.

Skolinspektionen (2010). *Moderna språk. Kvalitetsgranskning*. 2010:6. Stockholm.

Skolverket (2011). *Redovisning av regeringsuppdrag angående utveckling av språkvalen moderna språk och svensk/engelska*. Stockholm.

Skolverket (2012). *Internationella språkstudien 2011*. Stockholm.

Bilagor

Bilagor

Bilaga 1. Guide för elevintervjuer

Presentation av studien och de som intervjuar. Eleverna får berätta vad de heter och vilken årskurs de går i.

- Varför läser ni spanska?
- Hur fick ni information om språkvalet?
- Vad tycker ni om undervisningen i spanska?
- Hur går det för er i spanska?

- Hur viktig tycker ni spanskan är jämfört med andra ämnen och vad tycker era föräldrar?
- Är spanskan mer/mindre krävande än andra ämnen?
- Vad vill ni uppnå i spanska, vad har ni för ambitioner, tänker ni fortsätta att läsa spanska på gymnasiet?
- När har ni användning av spanskan?
- Hur är spanskan i jämförelse med engelska?

- Hur ser bra spanskundervisning ut? Hur blir ni motiverade att lära?
- Får ni läxor i spanska, kan någon hjälpa er med dem hemma?

- Hur tänker ni kring att spanskan är valbar, funderar ni på att hoppa av, är det många som hoppat av från er grupp?
- Borde spanska (moderna språk) vara obligatoriskt?
- Hur ser alternativet ut (Sv/En) är det ett alternativ för er? Vet ni någonting om hur undervisningen är där?
- I vilken årskurs borde man börja läsa spanska (moderna språk) tycker ni?

- Vågar ni tala spanska i skolan och i vilka situationer och sammanhang kan det i så fall ske?

- Hur blir ni bedömda i spanska – har ni prov och hur ser det ut?

- Är det något som borde bli bättre med spanskundervisningen?
- Vad tycker ni är bäst (mest positivt) med spanska?

Bilaga 2. Guide för lärarintervjuer

Presentation av studien och de som intervjuar. Lärarna får berätta hur länge de undervisar, om de undervisar i fler ämnen, fler skolor och om de är behöriga och vilken språklig bakgrund de har.

- Undervisar du i andra ämnen/skolor – skiljer det sig med spanskan från andra ämnen/skolor här på något sätt?
- Hur ser god spanskundervisning ut (hur vill du beskriva god undervisning)?
- Hur ofta har ni lektion?
- Hur stora är grupperna i spanska (och övriga moderna språk)?
- Hur bedriver du din undervisning, något som begränsar dig att leva upp till dina ideal?
- Vilka material/läromedel använder du dig av (läroböcker, autentiskt material, Internet mm)?

- Hur får du eleverna motiverade?
- Lär sig eleverna någon spanska tycker du?

- Får du med dig hela gruppen?
- Ger du läxor och/eller andra uppgifter?

- Hur viktig är spanskan jämfört med andra ämnen? Föräldrarnas åsikter?
- Har du erfarenhet av elever med annan språklig bakgrund, någon grupp som utmärker sig?

- Hur utvärderar du elevernas insatser och resultat?
- Använder du dig av materialen i provbanken?

- Är det vanligt med avhopp? Påverkar det undervisningen?
- Borde spanska (moderna språk) vara ett obligatoriskt ämne?
- I vilken årskurs borde eleverna börja läsa spanska (moderna språk)?
- Hur och när presenteras språkvalet för elever och föräldrar?

- Hur ser det ut med fortbildning för spansklärare?
- Vilka utmaningar ser du för spanskan?
- Vad är mest positivt med spanskan?

Bilaga 3. Guide för rektorsintervjuer

Presentation av studien och de som intervjuar. Rektor får berätta om sin bakgrund och lite allmänt om skolan och dess elever.

- Skolans status i området – finns konkurrerande/samarbetande skolor?
- Storlek på grupperna i moderna språk samt avhopp (Sv/En)?
- Förutsättningarna att erbjuda moderna språk på skolan och elevernas intresse i allmänhet?
- Hur går det att rekrytera behöriga spansklärare (och lärare i andra moderna språk)?
- Hur organiseras undervisningen, antal lektionspass, schemaläggningar, stöd till elever mm?
- Hur och när presenteras språkvalet för elever och föräldrar?
- Borde spanska (moderna språk) vara obligatoriskt?
- I vilken årskurs borde eleverna börja läsa spanska (moderna språk)?
- Vilka språk är populära, hur motiverar ni eleverna, väljer eleverna språk?
- Hur viktig är spanskan (moderna språk) jämfört med andra ämnen och vad tycker föräldrarna?
- Hur ser god undervisning ut i spanska (moderna språk)?
- Hur följer ni upp elevernas utveckling i spanska (moderna språk)?
- Hur får ni lärarna att arbeta engagerat – vilken typ av samarbeten finns i spanska (moderna språk) hos lärarna (inom skolan och mellan skolor)?
- Har ni resurser att erbjuda god undervisning i spanska (moderna språk)?
- Anpassar ni er efter de elever ni har när ni lägger upp undervisningen – föräldrars kunskaper i spanska för hemläxor osv?
- Vilka utmaningar ser du för spanskan?
- Vad är mest positivt med spanskan?

Bilaga 4. Guide för lektionsobservationer

Observation av hur läraren undervisar och hur eleverna agerar.

- Se hur lektionen inleds (presenteras syftet?) och avslutas (summeras och knyts ihop)?
- Vilka undervisningsmoment/övningar görs och hur lång tid används för olika moment?
- Vilka språk talas under lektionen – lärare och elever?

- Hur motiveras eleverna?
- När och hur visar eleverna intresse?

- Vad verkar bra med undervisningen, dvs. vad engagerar eleverna, vad får dem att ta egna initiativ, hur använder läraren olika strategier för olika elever/situationer, och i vilken utsträckning?

Detta är en fördjupad analys utifrån de svenska elevernas generellt låga resultat i spanska i Internationella språkstudien 2011. Ytterligare analyser av data har gjorts och Skolverket besökte under våren 2013 sex av de skolor som nådde de högsta resultaten i Internationella språkstudien 2011 för att genom intervjuer och observationer försöka se vad som gör att vissa skolor lyckas bra i spanska. Hur såg undervisningen ut och vad tyckte elever, lärare och rektorer om spanskundervisningen i de besökta skolorna? Finns det några framgångsfaktorer som kan ringas in? Rapporten har skrivits av Julieta Lodeiro och Tomas Matti.